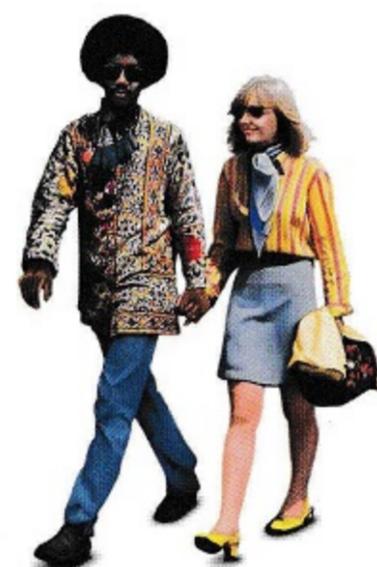
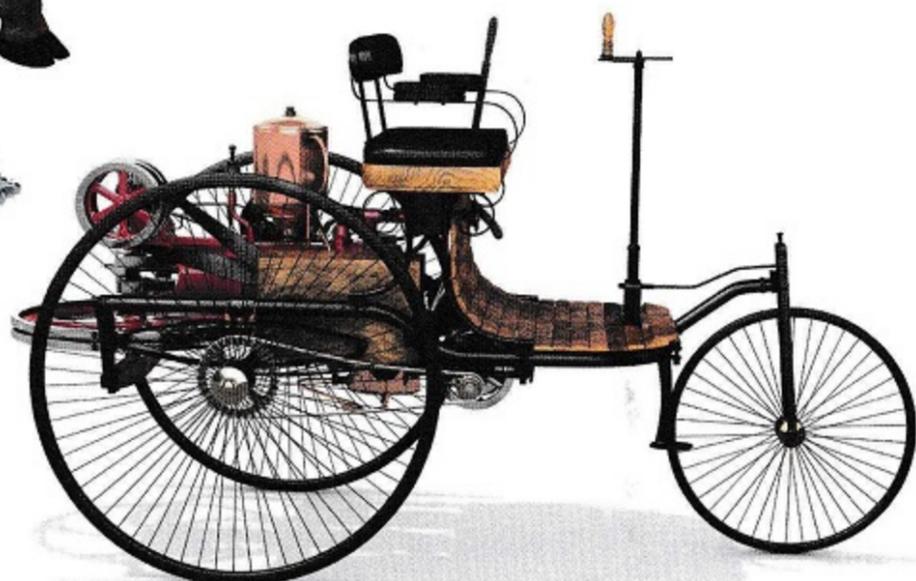
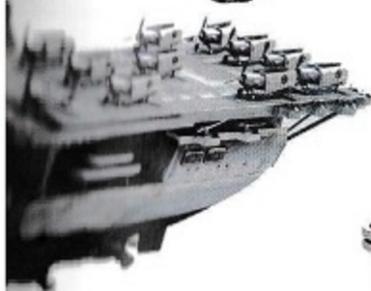

ENCICLOPEDIA **CUNOAȘTERII**
ISTORIE

LITERA

București
2020

Editori seniori Sam Atkinson, Shaila Brown

Designeri Mik Gates, Joe Lawrence, Mark Lloyd

Editori de proiect Claire Gell, Francesco Piscitelli, Amanda Wyatt

Consultant Philip Parker

Autori Peter Chrisp, Alexander Cox, Susan Kennedy, Sally Regan

Ilustratori 3D Art Agency (Barry Croucher, Jean-Michel Girard, Claudia Saraceni), Peter Bull Art Studio, KJA Artists, Arran Lewis,

Brendan McCaffrey, Sofian Moumene, SJC Illustration

Ilustrații adiționale Beehive, Peter Bull Art Studio,

Gus Scott, Mohd Zishan

Cartografie Ed Merritt

Arhivă DK Media Romaine Werblow

Cercetare iconografică Nic Dean, Myriam Megharbi

Designeri Nand Kishor Acharya, Syed Md Farhan

Designeri copertă Surabhi Wadhwa-Gandhi, Tanya Mehrotra

Director artistic Karen Self

Director design Phil Ormerod

Editura Litera

O.P. 53; C.P. 212, sector 4, București, România
tel.: 021 319 63 90; 031 425 16 19; 0752 548 372
e-mail: comenzi@litera.ro

Ne puteți vizita pe

www.litera.ro

Enciclopedia cunoașterii
Istorie

Copyright © 2020 Grup Media Litera
Toate drepturile rezervate

Traducere din limba engleză: Irina Pandelaș

Editor: Vidrașcu și fiii

Redactori: Teodora Nicolau, Ilieș Câmpeanu

Corector: Georgiana Enache

Prelucrare copertă: Vlad Panfilov

Tehnoredactare: Marin Popa

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale
a României

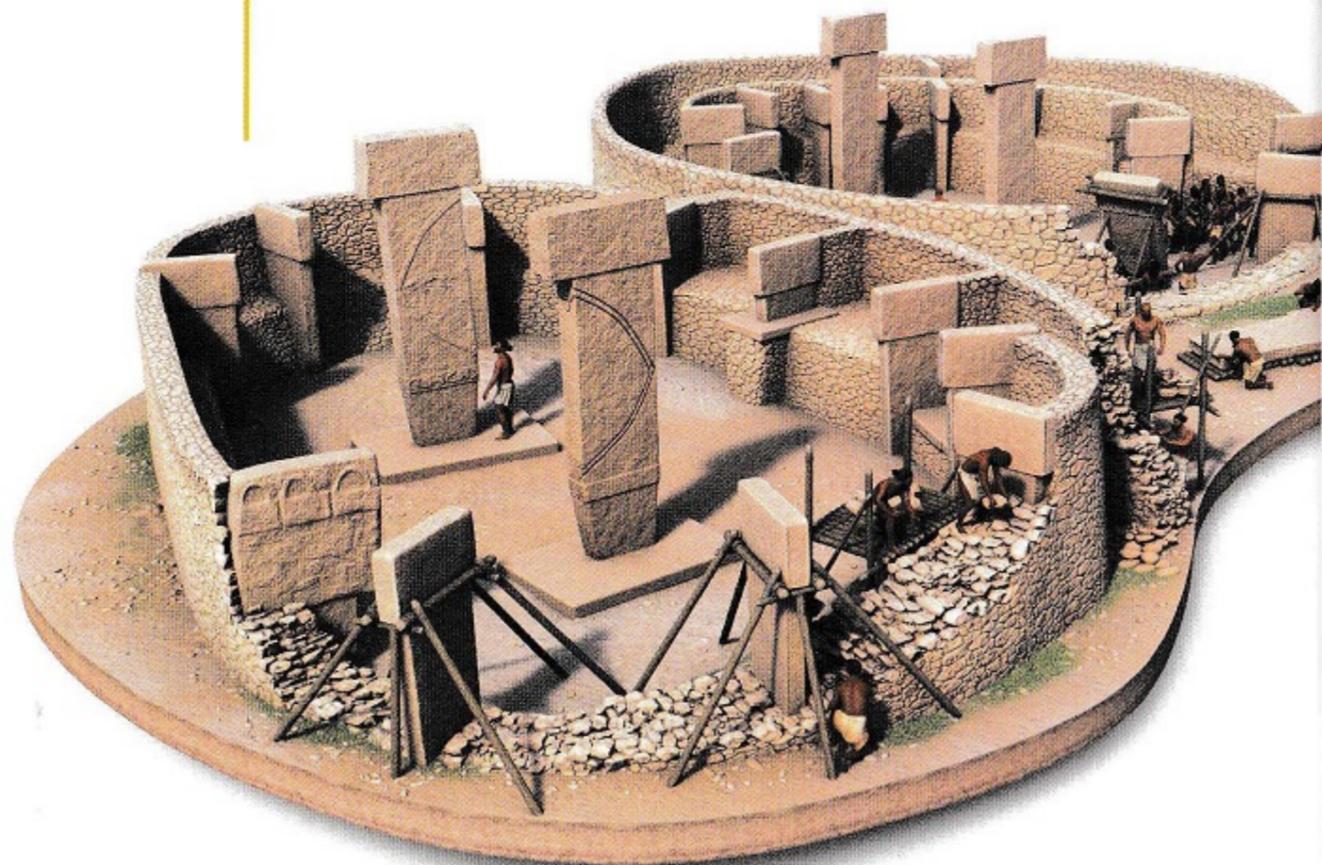
Enciclopedia cunoașterii. Istorie. –
București: Litera, 2020

ISBN 978-606-33-6177-7

CUPRINS

PREISTORIA ȘI ANTICHITATEA

Cronologia lumii antice	8
Strămoșii noștri	10
Părăsind Africa	12
Primii oameni	14
Primii agricultori	16
Megaliți antici	18
Mesopotamia	20
Egiptul antic	22
Religia egipteană	24
Viața cotidiană a egiptenilor	26
Grecia antică	28
Cultură greacă antică	30
Fenicienii	32
Oamenii stepei	34
Europa celtică	36
Imperiul Persan	38
Lumea elenistică	40
India antică	42
Primul împărat al Chinei	44
China dinastiei Han	46
Roma antică	48
Armata romană	50
Viața cotidiană a romanilor	52
Popoare germanice	54

LUMEA MEDIEVALĂ

Cronologia lumii medievale	58
Puterea Bisericii	60
Imperiul Bizantin	62
Japonia medievală	64
Lumea islamică timpurie	66
Vikingii	68
Europa medievală	70
Imperii din Asia de Sud-Est	72
Culturi din America de Nord	74
Epoca de aur a Chinei	76
Cruciadele	78
Regate subsahariene	80
Expansiune polineziană	82
Imperiul Mongol	84
Americile străvechi	86
China dinastiei Ming	88

EPOCA EXPLORĂRILOR

Cronologia epocii explorărilor	92
Renașterea	94
Coreea dinastiei Joseon	96
Imperiul Otoman	98
Revoluția tiparului	100
Vechea Rusie	102
Călătorii de explorare	104
Cucerirea Americilor	106
Reforma	108
Imperiul Mogul	110
Revoluția științifică	112
Zorii Americii coloniale	114
Veacul de aur olandez	116
Japonia în epoca Edo	118
Comerțul atlantic cu sclavi	120
Monarhi absolutiști	122

EPOCA REVOLUȚIILOR

Cronologia epocii revoluțiilor	126
Războiul de Șapte Ani	128
Revoluția Industrială	130
Independența americană	132
Expansiunea SUA	134
Colonizarea Australiei și Pacificului	136
Revoluția Franceză	138
Războaiele napoleoniene	140
Eliberarea Americii Latine	142
Formarea națiunilor	144
Progrese medicale	146
Războiul Civil American	148
În Vestul Sălbatic	150
Automobilul	152
Imigrație în SUA	154
Epoca imperiilor	156
Primul zbor	158

LUMEA MODERNĂ

Cronologia lumii moderne	162
Primul Război Mondial	164
Frontul de vest	166
Revoluția Rusă	168
Avânt și recul în SUA	170
Epoca dictatorilor	172
Epoca de aur a filmului	174
Al Doilea Război Mondial	176
Holocaustul	178
Al Doilea Război Mondial în Africa	180
Războiul mondial devine global	182
Decolonizare	184
Războiul Rece	186
Războiul din Vietnam	188
Mișcarea pentru drepturi civile	190
Anii 1960	192
Conflictul din Orientul Mijlociu	194
Africa postcolonială	196
Asia modernă	198
Un viitor mai verde	200
Glosar	202
Indice	204
Mulțumiri	208

PREISTORIA ȘI ANTICHITATEA

Oamenii au apărut în Africa acum 300 000 de ani și s-au răspândit pe glob cu circa 100 000 mai târziu. Începând cu anul 9000 î.Hr., unele grupuri de oameni au dezvoltat agricultura și au pus bazele primelor orașe. În cele din urmă marile civilizații s-au răspândit în diferite părți ale lumii. Cele mai vechi civilizații se aflau în Orientul Mijlociu și Egipt, împreună cu alte civilizații care se formau în Europa, India și China.

268-232 î.Hr.: Așoka cel Mare
Așoka cel Mare a extins Imperiul Maurya în India și a poruncit construirea multor monumente budiste.

CAPITEL (SUS) AL UNEI COLOANE AȘOKA (MĂNĂSTIRE DIN SARNATH)

221-210 î.Hr.: Qin Shi Huangdi
Împăratul Qin a unificat pentru prima dată statele chineze, luându-și titlul de *Qin Shi Huangdi* (Primul Împărat Qin). A fost îngropat cu mii de soldați în miniatură, cunoscuți ca Armata de Teracotă.

ROABĂ CHINEZEASCĂ

206 î.Hr.-220 d.Hr.: Dinastia Han
Dinastia Han a condus China peste 400 de ani, perioadă în care chinezii au inventat hârtia, roaba și busola magnetică.

ALEXANDRU CEL MARE

336-323 î.Hr.: Imperiul lui Alexandru
Alexandru cel Mare al Macedoniei a unificat Grecia sub domnia sa, înainte de a cuceri Imperiul Persan și de a invada India. Imperiul s-a prăbușit după moartea sa, în 323 î.Hr.

cca 450-100 î.Hr.: Cultura La Tène
Apogeul civilizației celtice, cultura La Tène a fost denumită după un sit arheologic descoperit în La Tène, Elveția. Populația acestei culturi a făurit obiecte metalice complexe din bronz și aur.

SCUTUL DE LA BATTERSEA

Cronologia lumii antice

Primii oameni trăiau în grupuri mici care migrau în căutarea unor noi surse de hrană. Dar odată cu dezvoltarea agriculturii, numeroase grupuri s-au stabilit în zone fertile, formând comunități mai mari.

Primele așezări și orașe au apărut în Mesopotamia (în Irakul de astăzi) și de-a lungul Nilului, în Egipt. Secole mai târziu culturile grecilor, fenicienilor și romanilor s-au dezvoltat în jurul Mării Mediterane. În Asia, apar civilizații pe malurile Golfului Persic, de-a lungul fluviului Ind (din Pakistanul de astăzi) și de-a lungul fluviului Yangtze din China. Regiunile antice făceau comerț între ele, dar de asemenea concureau în lupta pentru pământ și resurse, care a dus la crearea primelor imperii ale lumii.

STATUILE LUI RAMSES AL II-LEA DE LA ABU SIMBEL

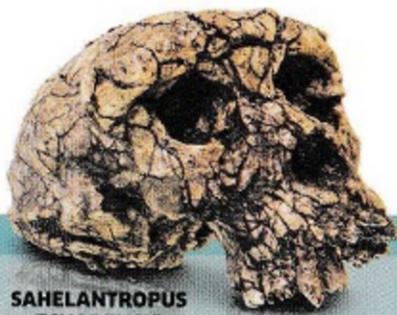
cca 1550-1069 î.Hr.: Regatul Nou
În Regatul Nou al Egiptului, faraonii erau îngropați în morminte ascunse, în Valea Regilor. Faraonul Ramses al II-lea a condus Egiptul timp de 66 de ani și a poruncit construcția multor statui după chipul său.

2055-1710 î.Hr.: Regatul de Mijloc

După o perioadă de diviziune, Egiptul s-a unificat sub faraonii Regatului de Mijloc. Multe din ceea ce știm despre viața de zi cu zi a egiptenilor datează din arta acestei perioade.

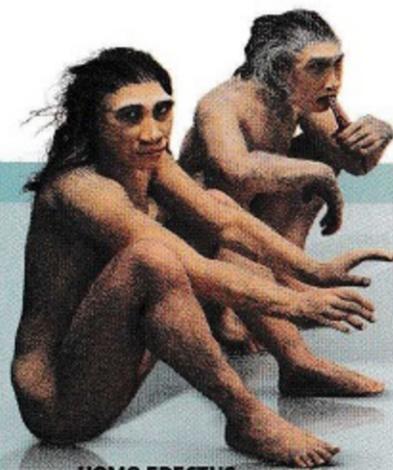

STATUETĂ FUNERARĂ DIN REGATUL DE MIJLOC

SAHELANTHROPUS TCHADENSIS

Acum 7-6 milioane de ani: Sahelanthropus tchadensis
Cel mai vechi strămoș uman biped, *Sahelanthropus tchadensis*, trăia probabil și în copaci, și pe sol.

HOMO ERECTUS

Acum 1,89 milioane de ani: Homo erectus
Homo erectus a fost primul posibil strămoș hominid cu corp și membre similare ca formă și lungime cu ale oamenilor moderni. Folosea focul și a făurit topoare de mână.

Acum 200 000-18 400 de ani: Oamenii se răspândesc pe glob
Oamenii moderni au migrat din Africa de Est și s-au răspândit pe toate continentele, cu excepția Antarcticii.

VĂNAREA UNUI MAMUT ÎN AMERICA DE NORD

IMPĂRATUL AUGUSTUS

27 î.Hr.: Imperiul Roman

Augustus a fost primul dintre numeroșii împărați romani. La apogeu, în 117 d.Hr., Imperiul Roman se întindea din Spania și Marea Britanie până în Siria de astăzi și Marea Roșie.

ARMINIUS

9 d.Hr.: triburi germanice cuceresc Roma

O alianță a triburilor germanice sub conducerea căpeteniei Arminius a înfrânt armatele romane în bătălia din Pădurea Teutoburgică.

ROMULUS AUGUSTULUS

476 d.Hr.: Prăbușirea Imperiului Roman de Apus

În 286 d.Hr., Imperiul Roman s-a împărțit în două jumătăți, de Apus și de Răsărit. În 476, Romulus Augustulus, ultimul împărat roman de Apus, a fost înlăturat de un rege germanic.

492-479 î.Hr.:

Războaiele greco-persane

Darius I și fiul său Xerxes I, regi ai Imperiului Persan, au lansat invazii ale Greciei. Darius a fost înfrânt de o armată ateniană, iar Xerxes de o alianță de orașe-stat.

RĂZBOINICI PERȘI ȘI GRECI

cca 500-336 î.Hr.: Grecia clasică

Grecii epocii clasice au făcut progrese însemnate în filosofie, politică, știință și au construit primele teatre. Cultura Greciei clasice s-a răspândit în întreaga regiune mediteraneeană.

SOLDAT ROMAN

CORABIE DE MARFĂ FENICIANĂ

cca 1200 î.Hr.: Fenicienii

Civilizația maritimă feniciană, cu baza în actualul Liban, în Orientul Mijlociu, începe să domine comerțul în Mediterană.

559-330 î.Hr.: Imperiul Persan

Perșii din Orientul Mijlociu au cucerit multe teritorii, iar imperiul lor se întindea din Egipt până în nord-vestul Indiei. Perșii le-au permis popoarelor cucerite să-și păstreze obiceiurile și religiile.

cca 510 î.Hr.: Republica romană

Romanii și-au alungat regele, punând bazele republicii. Era condusă de funcționari aleși și de Senat, un consiliu de nobili. Sub republică, Roma a devenit o mare putere în Mediterană.

FRESCA SALTULUI PESTE TAUR, CNOSSOS

2900-1450 î.Hr.: Civilizația minoică

Prima civilizație din Europa, minoienii au construit palate precum cel de la Cnossos pe insula Creta și au stabilit centre comerciale de-a lungul coastei Mării Mediterane.

de la cca 2500 î.Hr.: Valea Indului face negoț cu Mesopotamia

Populația de pe valea Indului, din India antică, a creat rute comerciale cu alte culturi, precum cea sumeriană din Mesopotamia.

STATUIE DE TAUR, VALEA INDULUI

KHEFREN

cca 9000 î.Hr.: Primii agricultori

Unele grupuri devin sedentare și își produc propria hrană, în loc să trăiască din vânat și cules. Cultivă plante pentru a le mânca și domesticesc animale pentru carne și pentru a lucra pământul.

TOPOR PENTRU AGRICULTURĂ

cca 3300-3100 î.Hr.:

Primele orașe din Mesopotamia

Primele orașe au apărut în Mesopotamia, în Orientul Mijlociu. Mesopotamienii au dezvoltat reguli privind guvernarea, religia și o formă de scriere, numită cuneiformă, incizată pe tablete din argilă.

TĂBLIȚĂ CUNEIFORMĂ

2686-2181 î.Hr.: Regatul Vechi

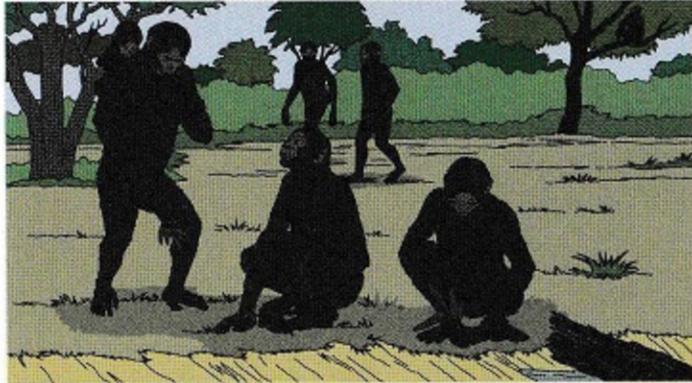
În timpul perioadei cunoscute ca Regatul Vechi, egiptenii au construit piramide funerare și alte monumente pentru faraonii lor (vechi conducători egipteni). Primele trei cele mai mari piramide au fost mormintele faraonilor Kheops, Khefren și Mykerinos.

SAHELANTHROPUS TCHADENSIS

Regiune: Africa

Perioadă: acum 7-6 milioane de ani

Primele maimuțe cu mers biped, *Sahelanthropus tchadensis*, au trăit în vestul Africii Centrale, într-o regiune de lacuri, păduri și terenuri împădurite. Deși puteau merge biped, trăiau probabil la fel de mult timp în copaci ca pe sol.

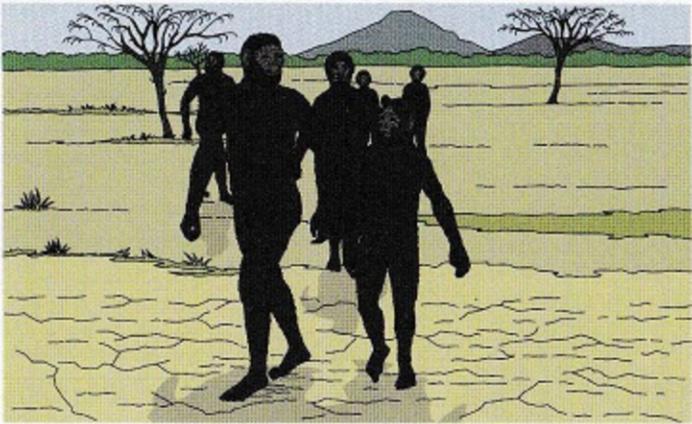

AUSTRALOPITHECUS AFARENSIS

Regiune: Africa

Perioadă: acum 3,85-2,95 milioane de ani

Ca strămoșii *Sahelanthropus*, *Australopithecus afarensis* încă puteau să se cațere în copaci, dar erau mai bine adaptați pășunilor din Africa de Est. Poziția bipedă îmbunătățită le permitea să alerge mai repede, să vadă mai bine prădătorii și să vâneze în câmpii deschise.

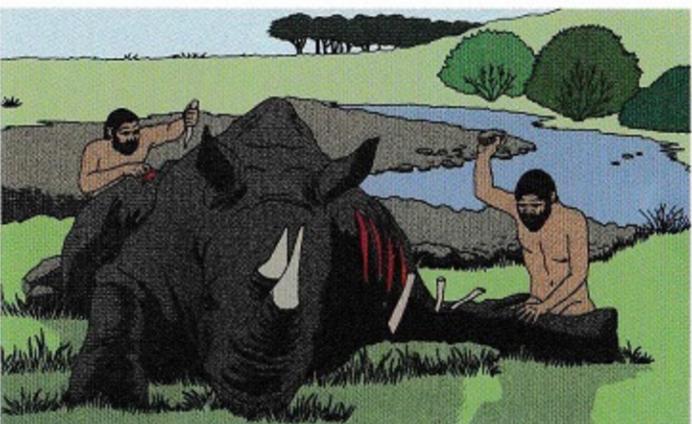

HOMO HABILIS

Regiune: Africa

Perioadă: acum 2,4-1,4 milioane de ani

Homo habilis („om îndemânatic”) avea un creier cu 50% mai mare decât cel al lui *Australopithecus*. Făurea unelte simple din piatră, prin lovirea pietrelor de râu cu alte pietre pentru a obține margini ascuțite.

Strămoșii noștri

Oamenii moderni sunt singurii supraviețuitori ai unei familii de primate care aveau mers biped. Aceste primate sunt numite hominizi și au apărut în Africa acum șapte milioane de ani.

Hominizii provin din alte primate care au evoluat mai târziu în cea mai apropiată rudă a omului, cimpanzeul. Au existat multe specii de hominizi, dar doar unii sunt strămoșii oamenilor de azi. După milioane de ani au început să meargă pe două picioare, li s-a mărit creierul, au început să făurească unelte și au învățat să controleze focul. Aceste noi deprinderi au fost transmise oamenilor moderni.

Poziție bipedă

Ca și oamenii din zilele noastre, *Homo erectus* avea poziție bipedă.

Picioare lungi

Homo erectus fugea de prădători cu ajutorul picioarelor lungi.

Ochi

În această perioadă evoluează albul ochilor, care îmbunătățește vederea.

Carne gătită

Homo erectus se hrănea cu carne, pe care probabil o gătea. Aceasta creștea aportul de energie și stimula dezvoltarea creierului.

Răcorire

Homo erectus putea să își răcorească mai bine corpul decât primii hominizi, deoarece avea mai puțin păr corporal și glande sudoripare mai mari.

Foc

Focul asigura căldură, lumină și protecție împotriva prădătorilor.

Respect pentru oameni și cărți

HOMO ERECTUS

Regiune: Africa, Asia

Perioadă: acum 1,89 milioane-143 000 de ani

Homo erectus („omul ridicat”) a fost printre primii hominizi cu corp și membre asemănătoare celor ale omului modern. A învățat să controleze focul și a inventat o nouă unealtă din piatră, un topor de mână cu tăiș de formă romboidală.

Copil

Homo erectus avea o copilărie scurtă și la 12 ani ajungea deja la pubertate.

Unealtă pentru săpat

Homo erectus folosea probabil bețe pentru a săpa după rădăcini și tuberculi.

Maxilar puternic

Mușchii puternici ai maxilarului îl ajutau pe *Homo erectus* să mestece alimentele dure.

HOMO HEIDELBERGENSIS

Regiune: Europa, Africa

Perioadă: acum 700 000-200 000 de ani

Homo heidelbergensis a fost numit după orașul Heidelberg din Germania, unde s-au descoperit primele rămășițe în 1908. Vănuau animale mari folosind sulite. Au fost primii hominizi adaptați la un climat mai rece și au construit adăposturi.

HOMO NEANDERTHALENSIS

Regiune: Europa, Asia

Perioadă: acum 400 000-40 000 de ani

Neanderthalienii, rudele noastre cele mai apropiate, au fost numiți după valea Neander din Germania, unde au fost descoperite fosile în 1856. Erau făuritori de unelte pricepuți, purtau piei de animale, pictau pereții peșterilor și își îngropau morții.

HOMO SAPIENS

Regiune: în întreaga lume

Perioadă: acum 300 000 de ani-prezent

Specia noastră, *Homo sapiens* („omul gânditor”), este cel mai adaptabil hominid. Cu origini africane, ne-am răspândit în întreaga lume, înlocuind toate celelalte specii de hominizi. Am dezvoltat limbajul și scrierea, care ne-au permis să comunicăm și să lucrăm în grupuri mari.

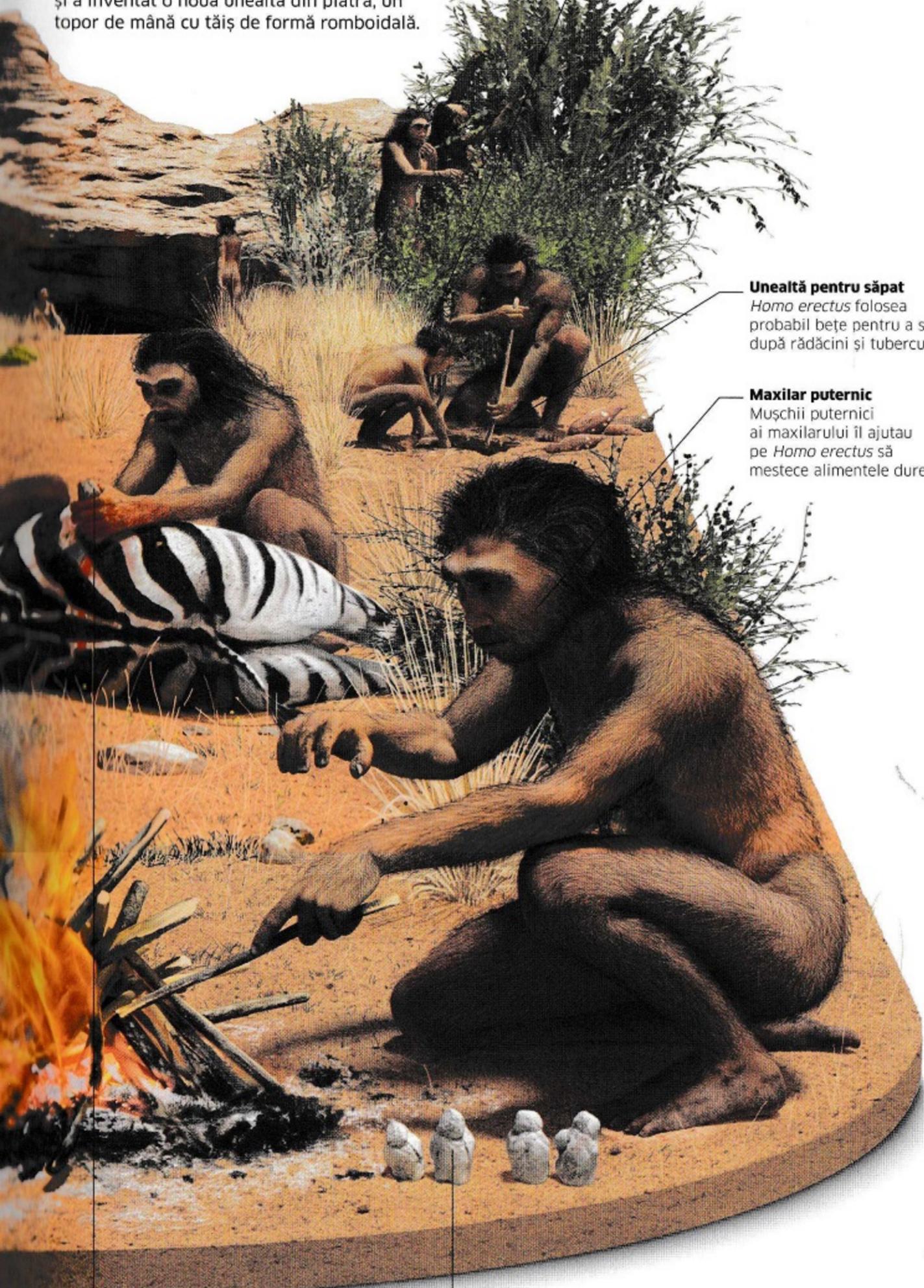

Unealtă de mână

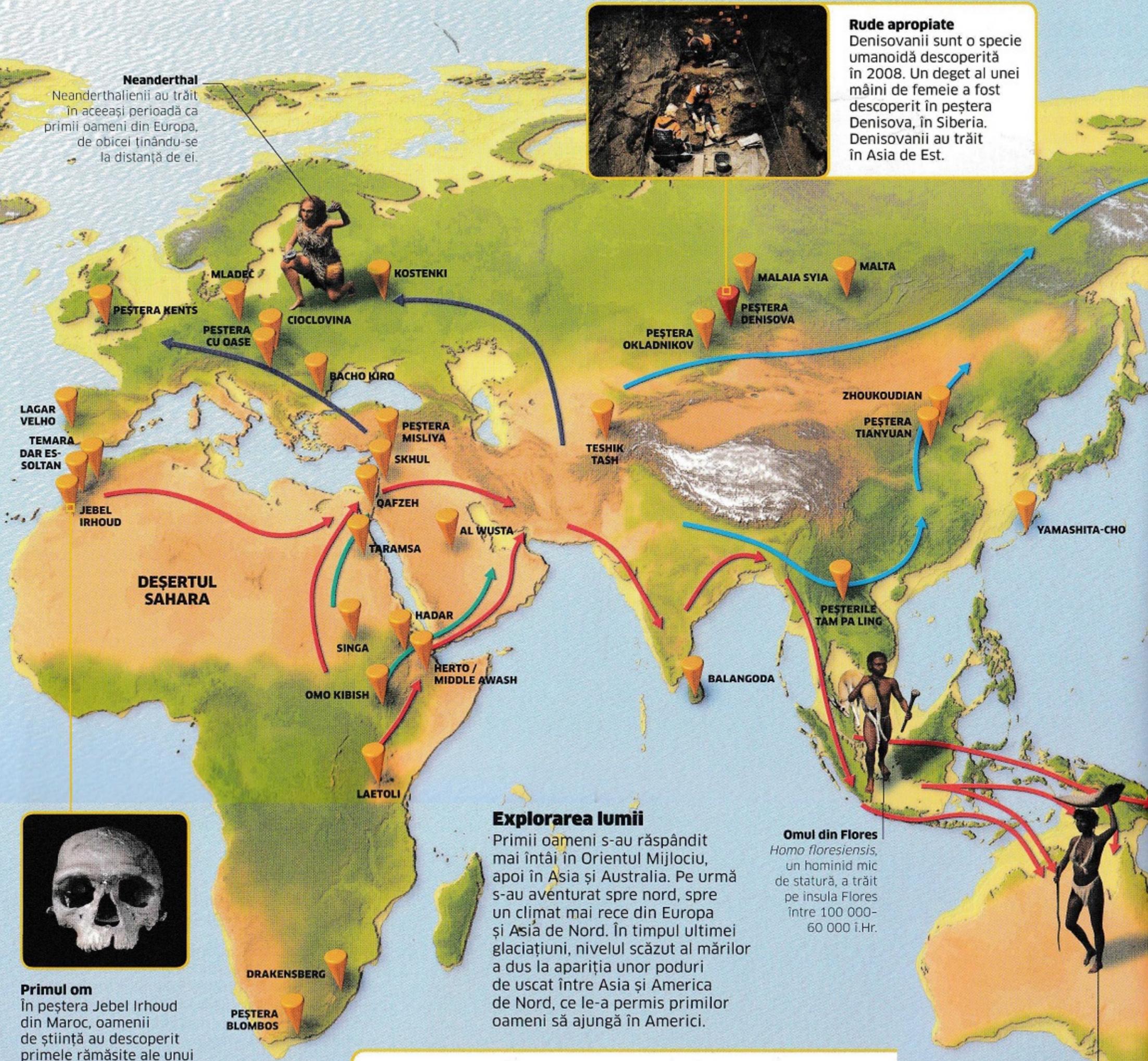
Homo erectus folosea unelte de formă romboidală pentru a jupui pielea prăzii.

Sculpturi

Oamenii de știință moderni au descoperit că *Homo erectus* sculpa figurine din piatră.

Respect pentru oameni și cărți

Neanderthal
Neanderthalienii au trăit în aceeași perioadă ca primii oameni din Europa, de obicei ținându-se la distanță de ei.

Rude apropiate
Denisovanii sunt o specie umanoidă descoperită în 2008. Un deget al unei mâini de femeie a fost descoperit în peștera Denisova, în Siberia. Denisovanii au trăit în Asia de Est.

Primul om
În peștera Jebel Irhoud din Maroc, oamenii de știință au descoperit primele rămășițe ale unui om descoperite vreodată. Craniul are 300 000 de ani și este foarte asemănător cu cel al oamenilor moderni, dar are o cutie craniană primitivă ușor alungită în spate.

Explorarea lumii
Primii oameni s-au răspândit mai întâi în Orientul Mijlociu, apoi în Asia și Australia. Pe urmă s-au aventurat spre nord, spre un climat mai rece din Europa și Asia de Nord. În timpul ultimei glaciațiuni, nivelul scăzut al mărilor a dus la apariția unor poduri de uscat între Asia și America de Nord, ce le-a permis primilor oameni să ajungă în Americi.

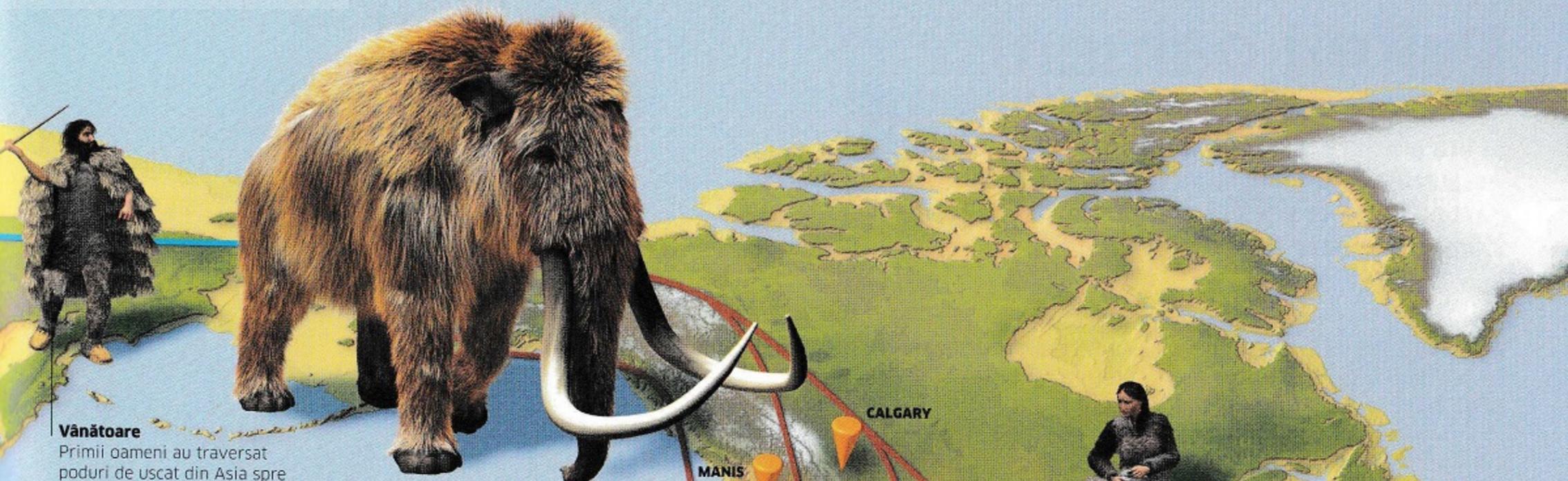
Omul din Flores
Homo floresiensis, un hominid mic de statură, a trăit pe insula Flores între 100 000-60 000 î.Hr.

Comunități neschimbate
În lumea de azi există multe culturi și grupuri care încă au un stil de viață de vânător-culegător. Acest stil de viață poate susține doar un grup mic de oameni, alcătuit de obicei din familii extinse.

Boșimani din Africa de Sud
Triburile de vânători-culegători boșimane au trăit în deșertul Kalahari timp de 20 000 de ani.

Strămoșii aborigenilor
Primii oameni au navigat 90 km de-a lungul Indoneziei până în Noua Guinee și Australia. Acolo au vânat canguri preistorici uriași și mari păsări nezburătoare.

Vânătoare

Primii oameni au traversat poduri de uscat din Asia spre America de Nord, posibil urmând turme de animale.

Părăsind Africa

Primii oameni au apărut în Africa acum 300 000 de ani. Când clima deșertului Sahara, până atunci impracticabil, a devenit umedă, 100 000 de ani mai târziu, ei au început să exploreze alte teritorii.

Când oamenii au migrat din Africa, împărțeau planeta cu câteva specii diferite de oameni, denumiți hominizi. Cei mai întâlniți erau neanderthalienii, în Europa și Asia de Vest, și denisovanii în Asia de Est. Toții oamenii primitivi erau vânători-culegători și se mutau dintr-un loc într-altul în căutare de noi surse de hrană. Acest mod de viață a însemnat că primii oameni erau mari călători. Prin capacitatea de a călători și de a se adapta la medii în schimbare oamenii au putut supraviețui, în timp ce toți ceilalți hominizi au dispărut acum 40 000 de ani. De-a lungul multor generații, primii oameni au călătorit treptat tot mai departe. Acum 15 000 de ani, se răspândiseră pe toate continentele (cu excepția Antarcticii).

Folosire a uneltelor
Primii oameni cunoscuți din America de Nord au fost cei din populația Clovis. Făceau unelte și diferite tășuri de formă romboidală.

Legendă

- cu 194 000–88 000 de ani în urmă
- cu 120 000–45 000 de ani în urmă
- cu 80 000–40 000 de ani în urmă
- cu 50 000–25 000 de ani în urmă
- cu 18 000–15 000 de ani în urmă
- Pământul în timpul scăderii nivelului mării
- 📍 Situri fosilifere de oameni primitivi

Amestec de populație

Oamenii de știință au studiat și au comparat ADN-ul oamenilor moderni și au extras ADN din rămășițele altor specii hominide. Ei au descoperit că avem în comun multe gene cu acești hominizi. Pe măsură ce primii oameni părăseau Africa și veneau în contact cu alți hominizi, ne-am încrucișat cu ei, iar omul modern este rezultatul acestei încrucișări.

OM DE NEANDERTHAL

OM

Primii oameni

În urmă cu 60 000–40 000 de ani, Pământul se afla în era glaciară. Primii oameni din Europa și nordul Asiei trăiau într-un climat rece și uscat, iar mare parte a Europei și Asiei era acoperită de stepe (câmpii ierboase fără copaci).

Primii oameni trăiau în grupuri mici, de 25–50 de persoane. Erau mereu în mișcare și locuiau în adăposturi temporare. Nu existau lideri, iar bărbații și femeile erau la fel de importanți. În timp ce bărbații vânau animale mari, femeile culegeau plante și aveau grijă de copii. Primii oameni făceau o mare varietate de unelte, inclusiv ace din os pentru cusut și harpoane de pescuit. Deoarece călătoreau dintr-un loc într-altul, primii oameni aveau o dietă variată și se adaptau ușor la schimbări climatice.

Vânătoarea mamuților lânoși

În timpul erei glaciare primii oameni vânau mamuți lânoși și alte mamifere mari în stepele Europei și Asiei. Mamuții le asigurau carne, piele pentru îmbrăcăminte și oase și colți pentru ridicarea adăposturilor și făurirea sulițelor.

Colibă

Unii oameni primitivi făceau colibe din oase și piele de mamut.

Suliță

Acești oameni primitivi făceau sulițe prevăzute cu vârfuri din colți de mamut.

Îmbrăcăminte

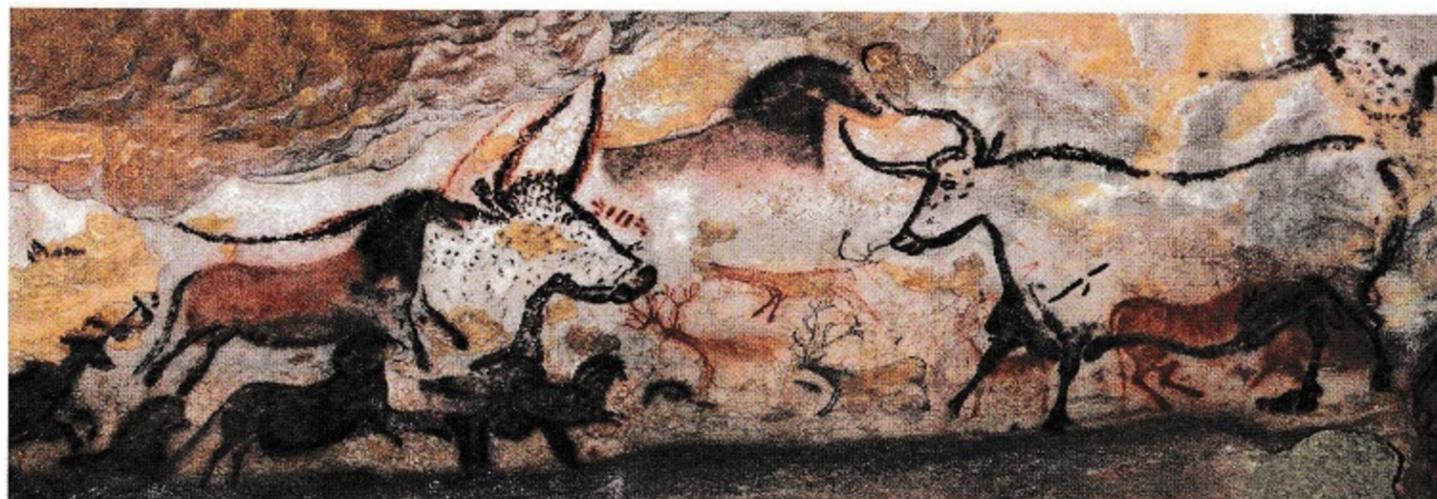
Primii oameni purtau haine groase din piei și din blănuri de animale.

ARTĂ RUPESTRĂ

Acum circa 40 000 de ani primii oameni au început să picteze animale în peșteri. Artă rupestră a fost descoperită în Europa, Africa și Australia. Oamenii primitivi pictau cu degetele înmuiate în ocră roșu (argilă) și cu cărbune, aplicat cu ajutorul unor bețe. Arta preistorică este dovada imaginației și creativității acestora.

Picturi rupestre din peștera Lascaux

Aceste picturi de 20 000 de ani cu cai și zimbri sunt din peștera Lascaux din Franța.

Colți
Mamuții își foloseau colții, care atingeau până la 5 m, ca să se apere de atacurile oamenilor.

Blană
Mamuții erau acoperiți cu blană mițoasă peste un strat gros de grăsime.

Fluierele din fildeș și os de acum 43 000 de ani, descoperite în Germania în 2012, sunt cele mai vechi instrumente muzicale cunoscute.

Bijuterii
Primii oameni purtau coliere din oase sau dinți de animale, cochilii sau mărgelile. Coliere din cochilii s-au descoperit departe de mare, indicând că oamenii primitivi călătoreau pe distanțe mari.

Vânători
Pentru a doborî animale mari, oamenii primitivi vâneau în grupuri.

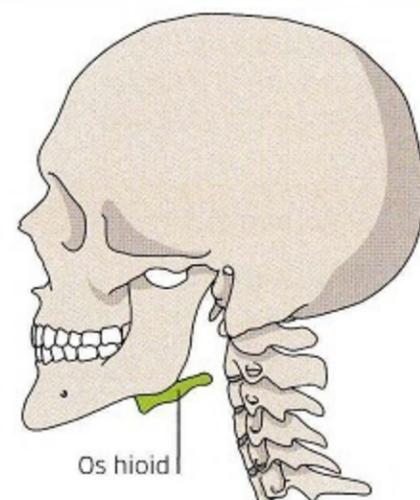
ÎMBRĂCĂMINTE

Oamenii primitivi purtau îmbrăcăminte din piei de animale, cusute cu ace din os. Hainele erau purtate atât pentru a se proteja de frig, cât și ca indiciu al statutului social. Un bărbat îngropat acum 30 000 de ani lângă Sungir, Rusia, a fost descoperit purtând circa 3 000 de mărgelile de fildeș de mamut cusute pe hainele sale. El purta și o bonetă împodobită cu dinți de vulpe.

LIMBAJ

Oamenii au un os hioid care fixează limba, permițând producerea unei game variate de sunete. Și neanderthalienii dispuneau de un astfel de os. Deși ambele specii puteau să vorbească, oamenii primitivi foloseau probabil limbajul în moduri mai complexe.

Os hioid